

В.В.Ревенко,
аспірант,
Криворізький ДПУ

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ПОЗИЦІЙ ВИКЛАДАЧА ТА СТУДЕНТІВ

У статті робиться спроба обґрунтувати особливості позицій викладача та студентів під час інтерактивного навчання.

В статье делается попытка теоретически обосновать особенности позиции преподавателя и студентов при интерактивном обучении.

In the article the author makes an attempt to substantiate the peculiarities of the teacher's and the students' positions in the process of interactive learning.

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу до процесу навчання передбачає принципову зміну характеру відносин між викладачем та студентом. Для більшості сучасних педагогічних технологій притаманною є наявність суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками навчального процесу. Серед таких технологій вагомим місцем посідають інтерактивні технології навчання. Ефективне впровадження інтерактивного навчання не можливе без чіткого усвідомлення своїх ролей і функцій всіма учасниками навчального процесу.

Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що роль викладача та студентів при інтерактивному навчанні, мета, зміст і завдання їх діяльності залишаються недостатньо обґрунтованими. Позиція педагога під час інтерактивного навчання була висвітлена в дослідженнях М.В.Кларіна, Д.Джонсона та Р.Джонсона, І.І.Риданової, В.А.Кав-Каліка, А.В.Мудрика.

Метою нашої статті є спроба теоретично обґрунтувати деякі особливості позицій викладача та студентів при інтерактивному навчанні.

Відомо, що аналіз пасивної, активної та інтерактивної моделей навчання дає змогу помітити принципову різницю в позиції педагога. Пасивна модель відрізняється безпосереднім впливом викладача на студентів. При цьому його особисті якості залишаються в тіні, він виступає як джерело знань. Активна модель навчання відрізняється високим рівнем навантаження на викладача. Особистісні якості педагога та його професійна майстерність є умовами функціонування цієї моделі. Інтерактивна модель надає

можливість демократичного, рівноправного партнерства між викладачем та студентами [8].

М.В.Кларін виділяє такі основні позиції викладача при інтерактивному навчанні [3, с.15]:

1. Лектор-експерт. Педагог викладає основний матеріал, демонструє слайди, відповідає на запитання.
2. Організатор. У даній позиції викладач налагоджує взаємодію учасників: розбиває на підгрупи, координує виконання завдань та ін.
3. Консультант-фасилітатор. Знаходячись у цій позиції, викладач звертається до професійного досвіду учасників, спонукає їх самостійно збирати нові дані, шукати розв'язання завдань і самостійно ставити нові завдання. Фасилітацією (від лат. "допомога") називають особливу позицію, яку займає педагог, що відмовляється від ролі експерта на користь ролі помічника, що супроводжує власний пошук учасників [3, с.15]. У англійській педагогічній літературі є ще декілька варіантів назв даної позиції: "особа, яка сприяє навчанню" (enabler), "полегшувач", "особа, яка стимулює навчання" (facilitator of learning) [1, с.39].

М.В.Кларіним також виділено декілька ролей викладача, які притаманні суто ігровому навчанню [4, с.163]:

1. Тренер. У процесі гри він надає прямі підказки, направлені на те, щоб допомогти повніше використати можливості гри, підбадьорює нерішучих учасників.
2. Суддя-рефері. Виконуючи дану роль, викладач підтримує хід гри, а саме – дотримання правил, розподіляє ролі, але не втручається в хід гри.
3. Голова – ведучий. Викладач стимулює студентів до висновків та узагальнень, до співставлення ігрової моделі та реальних явищ, що імітуються, до обдумування зв'язків між змістом гри та матеріалом, що вивчається.

Повне уявлення про зміст діяльності викладача при інтерактивному навчанні не можливе без розуміння його функцій. Узагальнивши досвід вчених К.О.Баханова [1], П.М.Щербаня [9], Х.Й.Лійметса [6], М.В.Кларіна [4], Д.Джонсона та Р.Джонсона [2] про характер роботи викладача під час інтерактивного навчання, ми виділили його основні функції, які подали у таблиці 1.

Функції викладача під час інтерактивного навчання

Функція	Зміст діяльності викладача
організаційна	<ul style="list-style-type: none"> - детально вивчає матеріал підручника; - підбирає додатковий матеріал; - складає керівництво до діяльності; - формує групи для навчання; - визначає мету заняття та шляхи її досягнення; - пояснює завдання.
виховна	<ul style="list-style-type: none"> - формує в майбутніх вчителів навички педагогічної культури, діяльності в педагогічному колективі та зі студентами; - виховує в учасників гри принциповість, культуру педагогічного спілкування та педагогічний такт.
стимулююча	<ul style="list-style-type: none"> - підтримує впродовж заняття високий рівень професійно-педагогічного та емоційного напруження; - направляє процес обміну інформацією; - ставить проблемні завдання; - використовує власний досвід учасників і методи, засновані на роботі з безпосереднім досвідом (аналіз конкретних ситуацій, ролі в ігрі, практичний досвід); - спонукає до висловлювання; - стимулює творчі проявлення.
контролююча	<ul style="list-style-type: none"> - відслідковує роботу груп; - надає академічну допомогу в разі необхідності; - забезпечує конструктивне обговорення, чіткість і конкретність у формулюванні запитань, відповідей, пропозицій; - перевіряє та оцінює знання студентів, використовуючи систему певних критеріїв; - бере участь у обговоренні групою результатів своєї роботи та допомагає групі в цьому, налагоджуючи зворотній зв'язок з нею.

Проаналізувавши вищезазначене в табл.1, можна зробити висновок про те, що при інтерактивному навчанні переважають організаційна та стимулююча функції, тоді як під час традиційного навчання, як відомо, домінують інформаційна та контролююча функції.

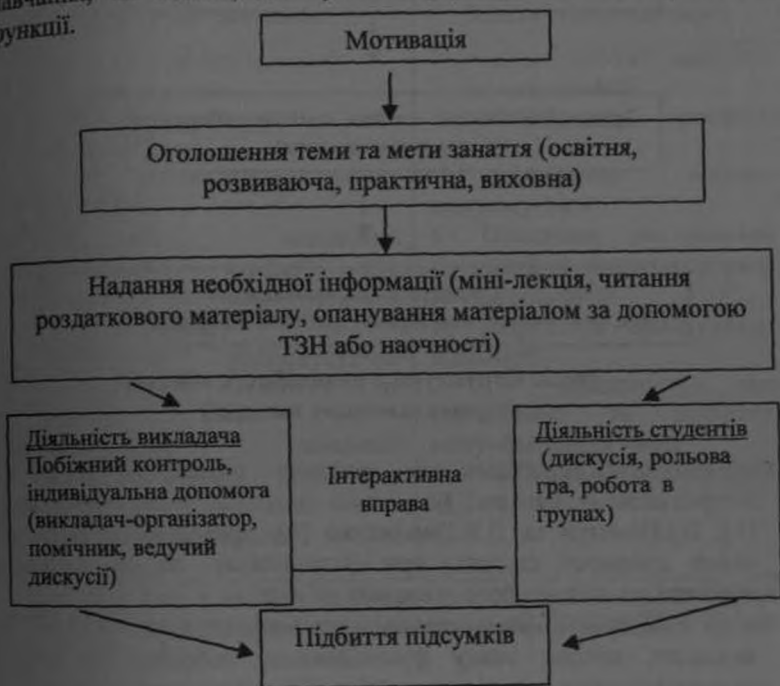

Рис.1. Структура заняття, побудованого з використанням інтерактивних технологій (в узагальненому вигляді)

Безсумнівно, застосування інтерактивних технологій вимагає певних змін у структурі заняття. О.Пометун та Л.Пироженко виділяють у такому занятті п'ять етапів [8, с.82]: мотивація; оголошення, представлення теми та очікуваних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа; підбиття підсумків. Задля більш повного уявлення про сутність інтерактивного навчання та позицію викладача при його реалізації, беручи за основу основні етапи інтерактивного заняття, виділені О.Пометун та Л.Пироженко, визначимо схематично структуру традиційного заняття та заняття, побудованого за інтерактивними технологіями (див. рис.1, 2.)

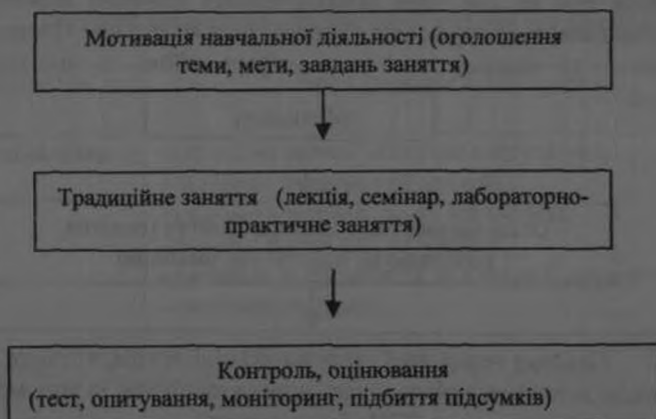

Рис.2. Структура традиційного заняття (в узагальненому вигляді)

Далі перейдемо до розгляду позиції студента при інтерактивному навчанні. Базуючись на дослідженнях К.О.Баханова [1], О.І.Пометун та Л.В.Пироженко [8], проведемо порівняльний аналіз діяльності студента при традиційному та інтерактивному навчанні та подамо його у вигляді таблиці 2.

У процесі інтерактивного навчання студент, так само як і викладач, посідає певну функціональну позицію. Соціальними психологами було з'ясовано найбільш загальні позиції або ролі, що притаманні для сумісного пошуку рішень [7]. Дослідження науковців довели, що студенти приходять у групу з певним очікуваннями стосовно ролі, яку будуть відігравати. Роль – це коло функцій і типів поведінки, які, вважається, пасують даному членові групи [7, с.78]. Науковцями було виділено дві функції поведінки, необхідні для успішного існування групи: функція вирішення завдання та функція надання підтримки [7, с.78]. Функції завдання – це інструментальні процеси розв'язання проблем, які мобілізують групу для досягнення певних цілей. Функції підтримки сприяють міжособистісному об'єднанню й згуртованості, які допомагають досягненню групових цілей.

Порівняльна характеристика діяльності студента під час інтерактивного та традиційного навчання

Традиційне навчання	Інтерактивне навчання
1. Студент – об'єкт навчання	1. Студент – суб'єкт навчання
2. Пасивна позиція	2. Активна позиція
3. Власний досвід не враховується	3. Розширення власного досвіду.
4. Немає можливості для прояву ініціативи	4. Ініціатива всіяко підтримується
5. Переважає мотивація “уникнення невдач” або зовнішня мотивація (оцінки, педагог, батьки)	5. Посилення внутрішньої мотивації на основі співпраці та співтворчості
6. Переважає репродуктивна діяльність, діяльність за зразком	6. Творча та продуктивна діяльність
7. Відсутність взаємодії всередині групи	7. Є можливість для спілкування та розвитку комунікативних умінь
8. Зворотній зв'язок з викладачем відсутній	8. Постійний зворотній зв'язок з викладачем

У зв'язку з вищезазначеним, ролі, які виконують студенти під час виконання інтерактивних вправ, можна розподілити на дві групи [7, с.79]:

I група – ролі, пов'язані з груповим завданням. Серед них виділяють такі: ініціюючий; той, що розробляє; той, що координує; той, що орієнтує; критик; той, що спонукає до дії.

II група – ролі, пов'язані з груповою підтримкою: той, що заохочує; той, що гармонізує; той, що йде на компроміс; охоронець і виконавець; пасивний спостерігач.

В той же час Ю.Н.Кулюткін також розподіляє позиції учасників інтерактивного навчання на дві групи з точки зору змістовної сторони творчого спілкування та з точки зору активності, яка орієнтована на емоційну підтримку та взаєморозуміння. До першої групи автор відносить такі позиції [5, с.14]: ерудит; генератор ідей; аналітик; технолог; естет; проблематизатор; опозиціонер; індивідуаліст; споживач.

У другій групі автор виділяє такі позиції [5, с.15]: зірка; каталізатор; кооператор, “громовідвід”; лідер; вболівальник;

негативіст; глядач.

Потрібно відмітити, що позиції, які займають учасники інтерактивної вправи, не є сталими. Залежно від етапу роботи та ситуації відбувається динаміка внутрішньогрупових та міжособистісних ролей. Більш того, на практиці кожен з учасників інтерактивного навчання може виконувати декілька ролей одночасно. На нашу думку, у зв'язку з вищезазначеним, завдання педагога полягає в розкритті творчого потенціалу кожного учасника, виявленні, до якої з вищеперерахованих позицій студент є найбільш схильним, та направленні ходу групової роботи в змістовний план задля уникнення міжособистісних конфліктів.

Як показує практика, для того, щоб досягти максимального результату при інтерактивному навчанні, недостатньо лише розуміння студентом своєї позиції під час інтерактивної вправи та здійснення своєї діяльності в рамках цієї позиції. Результати досліджень Д.Джонсона та Р.Джонсона [2, с.64] свідчать про те, що успіх інтерактивного навчання залежить від структури групи. Ними було виокремлено характерні особливості груп, котрі можуть або не можуть бути названими групами співробітництва [2, с.65]. Першій групі притаманні позитивна взаємозалежність, особисті контакти, персональна та колективна відповідальність, соціальні навички і навички роботи в невеликих колективах, обговорення результатів колективної роботи. Друга група відрізняється невмінням працювати спільно, некритичним ставленням до чужої думки, соціальним утриманством, відсутністю мотивації, відсутністю дискусії, ідентичністю навичок і здібностей, невдалою чисельністю та розподілом ресурсів.

Як показує досвід Д.Джонсона та Р.Джонсона, груп співробітництва існує дуже мало. Вчені зазначають, що в більшості випадків співробітництво не досягає найвищого рівня. Тому вважається, що педагоги повинні володіти знаннями про основні елементи, без яких не можливе інтерактивне навчання. Серед них виділяють такі [2, с.72]: позитивна взаємозалежність; особистісна взаємодія; індивідуальна й групова підзвітність; використання соціальних навичок; правильна організація колективної праці.

Отже, проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що інтерактивне навчання пред'являє інші вимоги до діяльності його учасників. Від викладача вимагається володіння педагогічним інструментарієм, що забезпечує результативність даного виду навчання. Особливість діяльності

викладача полягає в тому, що він знаходиться в позиції фасилітатора, тобто він не тільки організує та контролює навчально-пізнавальну діяльність студентів, але й позитивно впливає на їх свідомість і поведінку, виконуючи стимулюючу функцію. Завдяки цьому зростає мотивація навчальної діяльності тих, хто навчається, продуктивність їх праці, активізуються позитивні емоції. Професійні вміння педагога спрямовуються не на контроль знань і вмінь студентів, а на моніторинг, діагностику їх діяльності з метою своєчасного запобігання труднощів в отриманні та використанні знань. Студенти, в свою чергу, перетворюються з пасивних на активних учасників навчального процесу з високим рівнем мотивації та здатністю до самостійної навчально-пізнавальної діяльності. На нашу думку, вищезазначені особливості позицій викладача та студентів мають бути неодмінно враховані під час організації занять з використанням інтерактивних технологій.

Список використаних джерел

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі / Баханов К.О. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 328с.
2. Джонсон Д. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Джонсон Д., Джонсон Р., Джонсон-Холубек Э.; пер.с англ. З.С.Замчук. – СПб.: Экономическая школа, 2001г. – 256с.
3. Кларин М.В. Интерактивное обучение-инструмент освоения нового опыта/ М.В. Кларин // Педагогика. – 2000. – №7. – с.12-19.
4. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / Кларин М.В. – М.: Знание, 1989. – 80с.
5. Кулюткин Ю.Н. Диалог как предмет педагогической рефлексии / Кулюткин Ю.Н. – СПб.: СпецЛит, 2001. – 75с.
6. Лийметс Х.Й. Групповая работа на уроке/ Лийметс Х.Й. – М.:Знание, 1975. – 62с.
7. Перспективні освітні технології: Наук. – метод. посібник / За ред. Г.С.Сазоненко. – К.: Гопак, 2000. – 560с.
8. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: /О.І.Пометун, Л.В.Пироженко. – К.:Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
9. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах/ Щербань П.М. – К.: Вища шк., 2004. – 207с.